

рук (сил), добувати хліб. Оцінка «погано – негативно» репрезентована ФО з когнітивними ознаками недобророс-вісного ставлення до праці:

- а) небажання працювати: *відбувати чергу, баглаї напали (винулися), валити через пень колоду тощо;*
- б) не докладати особливих зусиль в роботі: *не бий лежачого;*
- в) нічого не робити, ледарювати: *байдики бити, баглаї бити (годувати), (і) голки в руки не брати, не братися (і, ні, ані) за холодну воду, давати горобцям дулі, ханьки м'яти, ганяти вітер по вулицях, лежні справляти, тинятися з кутка в куток тощо.*

У когнітивному пласті «результативність праці» ФО відображають:

- а) етапи трудової діяльності: *набивати / набити руку;*
- б) результат: *пожинати плоди;*
- в) втрату фізичної сили унаслідок важкої праці: *надірвати пуна, аж очі вилазять, валитися з ніг, ні рук ні ніг не чути.*

Отже, лінгвокультурний концепт ПРАЦЯ – це складне ментальне утворення, яке частково репрезентоване в українському мовному просторі ФО. Важливою категорійною ознакою концепту є його структурованість, ціннісний спектр. ФО виступають джерелом відомостей про зміст і структуру концепту.

Перспективи дослідження полягають у подальшому різнобічному дослідженні концепту ПРАЦЯ. Урахування співвідношення між знаком і об'єктом відкриває нові перспективи для аналізу ФО як засобів мовної репрезентації концептуальної картини світу.

Список використаних джерел

1. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с.
2. Карасик В.И. Этноспецифические концепты / В.И. Карасик // Попова З.Д. и др. Введение в когнитивную лингвистику / отв. ред. М.В. Пименова. [изд. 3-е, испр. и доп.]. – Севастополь: Рибэст, 2009. – 216 с. (Серия «Концептуальные исследования». Выпуск 4).
3. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов [Текст] / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.К. Лузина / Под общей редакцией Е.С. Кубряковой. – М.: МГУ, 1997. – 245 с.
4. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта / И.А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание / Под ред. И. А. Стернина. – Воронеж: ВГУ, 2001. – С. 58-65.
5. Іващенко В.Л. Компоненти змістової структури концепту як одиниці етнокультури / В.Л. Іващенко // Українська мова. – №4. – К., 2004. – С. 18-28.
6. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: [учеб. пособие] / В.А. Маслова. – [4-е изд.]. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 296 с.
7. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. [Укл. В. Яременко та ін.]. – К.: Аконті, 2004. – Т. 3. – 928 с.
8. Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремиология / Н.Ф. Алефиренко, Н.Н. Семенов. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 344 с.
9. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури [Текст]: Словник-довідник / В.В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.

The article is devoted to the feature of characterization of the representation of the concept WORK in the phraseological system of the Ukrainian language. The cognitive layers of the concept and its value component are defined.

Key words: concept, work, phraseological unit, conceptualization, cognitive layer.

УДК 821.161.2-1(73).09

О. Л. Якимович

Придністровський державний університет імені Тараса Шевченка,
м. Тирасполь, Молдова

ДОМІНАНТИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПОЕЗІЇ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Стаття присвячена домінантам Середньовічної культури в поезії Євгена Маланюка. Євген Маланюк мав свою оригінальну думку стосовно кожного аспекту розвитку літератури того часу.

Ключові слова: героїчність, екзотичність, містицизм, артистизм, стрункність.

Євген Маланюк належить до тих авторів вісниківського середовища, які зробили найбільший вклад у переосмислення світоглядних і культурних основ українства. Вже в роки Національної Революції 1917-1920 рр. письменник сформувався як національний традиціоналіст, консерватор. Можливо, ще раніше, в юнацькі і підліткові роки, він засвоїв від свого діда Василя якісь початкові уявлення про сакральність родових і національних традицій. Принаймні прозорі натяки на такий спосіб формування своєї ранньої свідомості письменник робив у своїх

спогадах-есеях, в нотатниках і художніх творах. Однозначно можна ствердити, що після Революції, у період від 1920-го до 1923-го року, коли Є.Маланюк перебував у таборах для інтернованих вояків Армії УНР в Польщі, він зазнав сильного впливу ідей В.Липинського і Д.Донцова. Ці мислителі на той час стояли на твердих позиціях ідейного традиціоналізму і консерватизму, представляючи політичну лінію Української партії хліборобів-демократів від часів Революції 1917-1920 рр. Центральним положенням ідеології цих українських консерваторів була думка про потребу повернення до духу предків, до українського Середньовіччя, доби, перейнятої настроями релігійності, лицарської етики і шляхетської солідарності.

Про період перебування і творчість Є.Маланюка у військових таборах у Польщі написано доволі багато. Особливо вартує відзначити студії львівського вченого Миколи Крупача, який цілісно досліджує цей період [2] [3]. Власне, на основі опублікованих матеріалів – статей, спогадів, документів – з цього часу ми можемо чітко уявити собі світоглядну еволюцію Є.Маланюка. Окрім того, дослідження відомого маланюкознавця з Кіровограда Л.Куценка також подають розлогу картину ідейних пошуків поета у 1920-1923 рр. [4; 5; 6; 7].

Нагадаємо, що і В. Липинський, і Д. Донцов, спираючись на західних мислителів консервативного плану – А. Шопенгауера, В. Дільтея, Т. Карлайла, Г. Лебона, Е. Ренана та ін., утверджували принципи органічності, духовної домінантності, елітарності у сфері тлумачення закономірностей розвитку історії і культури. Зрозуміло, що взірцевою для них часто виступала доба Середньовіччя як час і простір, де торжествували християнство, традиційні цінності, справжні аристократичні світоуявлення і пріоритети.

У таборовий період життя і творчості Євгена Маланюка ми спостерігаємо його велике зацікавлення ідеями таких мислителів, як Ф. Ніцше і А. Бергсон, російськими релігійними філософами – В. Соловйовим, Н. Ерном, Г. Флоренським, Г. Шпетом та ін. Пізніше, на основі його есеїстики середини 1920-х рр., тобто празького періоду, можливо судити, що письменник пережив за цей час глибоку світоглядну еволюцію: Є.Маланюк, поряд з Д. Донцовим, Ю. Липою, М. Шлемкевичем постає переконаним традиціоналістом, ідеалістом, людиною, яка дуже вдумливо аналізує історію, любить її органікою, бачить мудрість у заповідях предків, а не в прогресистських програмах сучасності.

Ось, наприклад, що писав Є. Маланюк у 1923 р. в журналі «Веселка», який він видавав з товаришами у Каліші (Польща) і моделював цей часопис як трибуну нового покоління в національній культурі: «І коли нині «несвідомі» маси побачать воскреслі постаті героїчно-могутнього минулого, коли перед їх зачарованими очима проллється червоне золото Княжої Доби, загоряться зоряні заграви візантійських мозаїк, підведеться могутній привид Володимира Великого на злотобаннім тлі стольного Києва, Києва – «матері городів руських», Києва – дійсно III Рима, то тоді маси без «метеликів», без «в боротьбе обретеш» і без «відозв» – стануть дійсно і вже назавжди *свідомими*» [8, с. 40]. Ця цитата із статті під вельми промовистою назвою «Ідеї й дії» з довісниківівського періоду творчості автора розгортає перед нами широку культурологічну й націософську панораму його мислення. Перше – Є.Маланюк бачить запоруку морального і духовно-мистецького воскресіння нації передусім у джерелах Княжої Русі; друге – він мріє про відродження войовничості й маєстатичності в національній ідеології, символом чого є постать Володимира Великого; і третє – він прагне прищепити національній свідомості і почуттєвості українців ідеєю месіанізму (український II Рим як справжність), прагне надати національному світовідчуттю більшої сакральності і місійності («зоряні заграви візантійських мозаїк»). Історичний період Київської Русі – це українська готика для нього. Найдосконалішим втіленням цієї готики є наше *варязтво*, тобто героїчні північні впливи, яке Є.Маланюк буде оспівувати й культурологічно інтерпретувати упродовж усього творчого життя.

У цій же статті є ще одна вельми принципова ідеологічна теза Є.Маланюка. Він наводить ось таку націософську цитату із висловлювань Гюстава Лебона, одного з чільних мислителів-традиціоналістів та ірраціоналістів попередньої, до 1914 р., доби: «Нація, що не має почувань і вірувань, найбільш хутко зникає в історії» [8; с. 38]. Він подає, відштовхуючись від думки Г.Лебона, таке узагальнення: «Коли нація бореться за свої ідеали, за свою національну релігію (тим більше коли за існування), то ця боротьба є лише зовнішнім проявом чисто духовної природи нації, матеріалізацією ідеї Нації – національного месіанства. Тільки озброєні месіанізмом нації мають право і можуть існувати» [8, с. 39]. Із цієї тези випливає, що Є.Маланюк вже у ранні роки еміграційної творчості і діяльності розумів національні змагання як віднайдення глибоких релігійних основ національного буття.

Через три роки Є.Маланюк приязно вітає першу збірку лірики Юрія Липи «Світлість» як відкриття нових художніх обріїв перед українською літературою. Він зауважує: «...Юрій Липа поет українського (й загальноєвропейського, а зокрема германського) Середньовіччя, області абсолютно невідомої у нашій поезії» [11, с. 85]. Тут характеристика творчості як вловлювання настрою й естетики Середньовіччя означає тільки великий плюс, великий позитив для Є.Маланюка. Отже, у цей період, 1923-1926 рр., наш автор вже чітко сформував свою концепцію бачення зростання якості літератури: уміння письменника збагнути і творчо втілити в модерній стилістиці поетику середньовічного мистецтва вважається справжнім звершенням, проникливим кроком до глибин величної краси.

Про історіософські погляди Є.Маланюка в сучасному літературознавстві написано достатньо багато і повно. Маємо на увазі студії Т.Салиги, М.Ільницького, М.Крупача, Л.Куценка, О.Багана, В.Базилевського, П.Іванишина, В.Просалової та ін. Ми лише узагальнимо деякі культурологічні висновки. Поет дивився на світову історію як на відвічне змагання буттєвої динаміки і статики (Янь та Інь А.Дж.Тойнбі), відвічне долаття духом приземленої

в'язкості матерії, піднесення абстрактного лицарства над безмежною плебейською масою. Як це видно із центрального історіософського та культурологічного есею Є.Маланюка «Нариси з історії нашої культури», письменник вважав добу Середньовіччя піковою у сенсі того, що тоді ідеалістичні устремління європейців, їхня особлива активність і духовність сягнули свого апогею. Європа явила тоді homo goticus'a – людину вольову, безмежно релігійну, войовничу і підприємливу, сувору й аскетичну. Відтак у Маланюковій ліриці епітет «готичний» має винятково позитивну семантику, навіть підкреслено позитивну. Він застосовує його в кількох сенсах: морально-емоційному (як означення чогось піднесеного, героїчного, витончено-художнього), етно-психологічному (як означення західноєвропейського типу мислення і поведінки), культурологічному (як означення певної духовної й естетичної субстанції середньовічної Європи, її правових та державницьких інтенцій, що виявляються в сучасності). Іноді слово «готичний» замінюється поняттям «варязький» і тоді художня розповідь отримує українські історичні конотації.

Наприклад, у поезії «Прозріння» (1927) із збірки «Земля і залізо», у якій осмислюється моральне й політичне становище в тогочасній Європі, є таке окреслення ідейної та психологічної ситуації на континенті:

Даремно радиться синедріон
Крикливиць та шаманів євразійських, –
Бо ні хвороби віку, ні Сіон
Не воскрешать. Бо сонценосим військом

Епоха йде молитви і вогня,
Земля напнуласть готикою росту
Й, – де нині – бруд, де – парші і короста, –
Дзвенітиме прозора радість дня [9, с. 167].

Тут поняття «готика» означає живильну силу в надрах Європи, що вибухає оновлювальним й очисним вогнем в сучасності. Контекст твору пояснює, що автор не сприймає суто матеріалістичні і міщанські цінності сучасної Європи і чекає доглибинного перевороту у світовідчуттях та ідеалах її народів.

Ще цікавіший образ подибується в наступальному вірші триптиху «Прозріння»:

Потоп і трус, і невгамовний вітер, –
Всю вичерпано хресну кров Христа
І – ген гряде Великий Інквізитор,
І на чолі його палає мста [9, с. 168].

Це кардинальне переосмислення епохи Середньовіччя в дусі філософів-традиціоналістів і релігійних консерваторів означало наступне, якщо взяти до уваги публіцистику самого Є.Маланюка, риторику журналу «Літературно-науковий вісник» та інших націоналістичних українських часописів того часу і контекст правих ідей в тодішній Європі. Матеріалістичний прогрес, розростання ліберальницького хаосу, меркантильного цинізму, безбожництва, антинаціональних і масовістських настроїв спричинили моральний і духовний занепад народів континенту. Тому лише через покару носіїв руїни, плебейства і зла, через суворе християнське зміцнення Європи може прийти справжнє воскресіння її: *«Вогненна кара покара простори, / Стара земля відродиться в огні»* [9, с.168].

Середньовічне візіонерство переплетене в Є.Маланюка із ідеєю католицизму як з духом істинної Європи. Відомо, що сам поет перейшов з православ'я у католицизм, очевидно, під впливом своїх теософських та історіософських роздумів, принаймні так впливає з його есеїстики і щоденників, де подибуємо часті апеляції до католицьких ідей, символів та картин. Відтак історіософія Середньовіччя в Є.Маланюка означає духовне «перформатування» українства в дусі західного релігійного традиціоналізму.

Цю релігійну настроєність поета чудово передає ще такий образ з вірша 1928 р.:

Співа блакить крізь готику риштовань,
Дзвенить цемент крізь дужу плоть будов.
І все ж таки: в началі було – Слово!
І все ж таки: начальний дух – Любов! [9, с. 362].

За культурологічною концепцією Є.Маланюка, особливо повно викладеною у відомому есе «Нариси з історії української культури», Україні в її історичному бутті забракло духу католицизму, готики. Саме суворе готичне Середньовіччя прищепило західним націям такі ментальні властивості, як постійна націленість на Високе, устремління до Ідеалу, настрій здобування, аскетизм, принциповість [12, с.32]. Про це ж він роздумує у вірші «Уривок» (1930):

Підточена, поламана й затрута,
Рослиною, що вирвана з корінням
Ударами важких вітрів азійських,
Котилась Русь, як перекотиполе.

Чіпляючись останніх рубежів,
Де під орлами Риму виростили
Священним пругом готиків струнких
Навік опанцеровані народи.
Там битви і молитви трудну путь
Проходили не в лагоді Еллади,
Не під безсилу мудрість Візантії,
А у міцній суворості зусиль
Напружених божественним законом... [9, с. 418].

Антиномія «готичності» і «візантійства» проходить через усю художню історіософію і культурологію Є.Маланюка. Поета можна вважати найпереконанішим окциденталістом в усій українській літературі. За його концепціями, Візантія негативно вплинула на українське буття і ментальність, бо прищепила нації надмірну історичну інертність, культурну та інтелектуальну консервативність, прив'язаність до формальностей та умовностей замість повсякденної націленості на конкретну дію, перетворення, вдосконалення свого життя. Візантійщина – це безплідна казуїстика, моральна приземленість, примітивне доктринерство. Відповідно, візантійське православ'я є мінусовою антиномією до готичного католицизму [1, с.125-127].

Українська культура і ментальність, за Є. Маланюком, несуть в собі фатальну розполовиненість, розламність між Сходом і Заходом, між візантійщиною і готикою, між православ'ям і католицизмом. У кожен період української історії відбувалося протистояння цих визначальних духовно-цивілізаційних субстанцій, що призводило до фатальної братовбивчої боротьби, до змагання між конструктивністю (= готика) і деструктивністю (= візантійство). Відтак найвиразнішим виявом готики в українському просторі поет вражав впливи варягів, подуми нордики. Найповніше концептологія цієї теми розпрацьована у чудових циклах «Варязька весна», «Варяги», в поезії «Варязька балада». Із приходом варягів, цих прабатьків готичного духу, на українську землю пов'язані початки державотворення і розростання мілітарної потуги русичів:

Став на землю варяг. І загорілась відвага –
Бористенського плеса обабіч – на дикий степ... [9, с. 165].

Варязька сила, дисципліна, войовничість допомогли створити Київську державу 9-13 ст. Причиною ж занепаду цієї держави стає розмивання варязького духу:

Тільки ржею взялась і зламалась варязька криця,
Танув копунгів скандинавських крижаний дух, –
Подих моря живий – суходоловій тиші кориться,
М'язи вікінгів слабнуть у сонячно-хмільнім меду... [9, с. 165].

Другим історичним виявом готичного/варязького духу було українське козацтво, на думку Є. Маланюка. Однак і в цьому історичному епізоді готичне будування закінчилося руйною. Тому всі образи козаків і гетьманів в Маланюковій ліриці мають трагічне звучання: великі характери, справжні герої, вони все ж не можуть реалізувати свої плани через хаотизуючі впливи малоросійського, сонливого, сентиментально-невойовничого народного моря.

Варязька/готична ідея в ліричного героя Є. Маланюка стає мрією-візією про величне відродження в майбутньому. Моральні і духовні заповіді Середньовіччя повинні стати насагою для прийдешньої перемоги українства:

Й зачнеться ізнову від муки родильного крику.
З-під ржі тисячоліття залізом держава зросте.
І Рюрик країну ще раз нарече – «Гардаріка»,
І Ельгу, й Олега впізнають і море, і степ. [9, с. 299].

Середньовічна тема фундаментально вплинула на естетику і поетику вісниківців. Вона допомагала їм формувати духовні ідеали аскетизму і посвяти, художнього динамізму та героїки, які вони проповідували. Без неї важко зрозуміти історіософські та культурологічні висновки та есеї письменників-націоналістів. Це покоління шукало антитезу до міщанських та матеріалістично-споживацьких тенденцій ХХ ст. Воно відчувало, що цьому спривітвізованому, сплебевізованому світові Мамони треба протиставити якусь кардинальну моральну й ідеологічну альтернативу.

Водночас творчість в душі середньовічних мотивів, настроїв і стилізацій дозволила письменникам-вісниківцям виробити свій оригінальний художній стиль, який вже отримав визначення в науці як *неоготика* (О. Баган). Ця готична естетична спрямованість творчість виражала основоположні неоромантичні засади вісниківців, в яких центральними були такі ідейні та поети кальні доміанти, як *героїчність*, *екзотичність*, *містицизм*, *артистизм*, *динаміка слова* і *стрункність форми*, активне *візіонерство* і посиленій *драматизм зображення*. У цьому сенсі художні пошуки вісниківців стали справжнім новаторством і відривали незвідані простори для української літератури у плані тематики і проблематики.

Список використаних джерел

1. Баган О. Готика – як стиль і настрої / О. Баган // Українські проблеми. – 1998. – №2. – С. 122-129.
2. Крупач М. Таборові записи Євгена Маланюка / М. Крупач // Визвольний шлях. – 2006. – Кн. 7-8. – С. 106-108.
3. Крупач М. Ще один утаємничений псевдонім Євгена Маланюка / М. Крупач // Визвольний шлях. – 2006. – Кн. 6. – С. 70-81.
4. Куценко Л. «Ні, вже ніколи не покаюся...» (Євген Маланюк: історія ісходу) / Л. Куценко. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 1997. – 110 с.
5. Куценко Л. Dominus Маланюк: тло іпостать / Л. Куценко. – Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 2001. – С. 3-120.
6. Куценко Л. Горгаємо сторінки поетового архіву / Л. Куценко // Маланюк Є. Поезії з нотатників / Є. Маланюк. – Кіровоград: Спадщина, 2003. – С. 10.
7. Куценко Л. Літературний дебют Євгена Маланюка / Л. Куценко // Куценко Л. Князь духу. Статті про життя і творчість Євгена Маланюка. – Кіровоград, 2003. – С. 15-25.
8. Маланюк Є. Ідеї й дії / Є. Маланюк // Веселка. – 1923. – №9-10. – С. 35-40.
9. Маланюк Є. Поезії / Є. Маланюк. – Львів: Фенікс ЛТД, 1992. – 686 с.
10. Маланюк Є. Таборовий щоденник / Є. Маланюк // Визвольний шлях. – 2006. – №7-8. – С. 109-119.
11. Маланюк Є. Юрій Липа. Світлість / Є. Маланюк // Літературно-науковий вістник. – 1926. – Кн. 9. – С. 84-85.
12. Хорват Б. Дух католицизму / Б. Хорват // Українські проблеми. – 1995. – №1. – С. 31-33.

The article deals with the dominants of Middle ages culture in the poetry of Je. Malanyuk. Jevhen Malanyuk had his own original thought according to the every aspect of literary development of those times.

Key words: heroic, exotic, mystic, artistic.

УДК 811.111'373.23

О. В. Яковлєва

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

АНГЛІЙСЬКІ АНТРОПОНІМИ У КОГНІТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

У статті з позицій когнітивно-функціонального підходу аналізуються антропоніми сучасної англійської мови. Основоположним поняттям у роботі є поняття антропонімічної конотації, яка досліджується автором як на рівні мови, так і на рівні мовлення. Розкривається роль лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників у процесі формування антропонімічної конотації.

Ключові слова: когнітивно-функціональний підхід, антропонімічна конотація, категорії нормативності, емоційності, експресивності, оцінки.

Усвідомлення мови як феномена культурно-історичного середовища, що включає матеріальну та духовну культуру народу, і передається від покоління до покоління призвело до необхідності вивчення національно-культурної специфіки лексичних одиниць.

У межах лінгвокультурологічного підходу проводяться дослідження національно-культурних конотацій антропонімів у їх зв'язках та відношеннях до соціально-історичних змін у суспільстві як у синхронному, так і діахронному аспектах, з'ясовується сутність антропонімічних конотацій, релевантних для кінця ХХ – початку ХХІ століття. Сучасні дослідження англійських антропонімів: у працях О.С. Манченко (лінгвокультурні і структурно-функціональні характеристики англійських прізвиськ.) [13], Г.М. Гладкова (лінгвокультурний аналіз номінацій – прізвиськ президентів США) [14], Г.О. Пашкевич (антропоніми як номінативні засоби англійської мови) [15] та інших – виявили низку недостатньо висвітлених аспектів. Потребує уточнення питання функціонування різних форм імені (повної, гіпокористичної, суфіксальної, розмовної народної, просторічної, діалектної, жаргонної) у сучасній англійській мові і виявлення особливостей прояву їх конотативних значень. Набуло актуальності вивчення прецедентних антропонімів як феноменів національної мовної культури, необхідності їх комплексного вивчення. Дослідження цих проблем сприяло б виявленню особливостей національних оцінок та асоціацій носіїв сучасної англійської мови на рівні побутового мислення.

Розробка поняття конотації, яка почалася в 70-ті роки потребує створення наукової концепції антропонімічної конотації, її особливостей по відношенню до конотації апеллятивної лексики [9].

На даний час у лінгвістиці існує кілька підходів до вивчення поняття конотації [6, с. 103-108]: деякі дослідники розглядають її як окремий, автономний від денотативно-сигніфікативного макрокомпонента у семантичній структурі мовної одиниці чи тісно пов'язаний із предметно-понятійним, але периферійний, супровідний компонент, додатковий до основ співзначення слова чи фразеологізму. Вони виділяють оцінний, емоційний, експресивний, стилістичний типи конотації [21, с. 18]. Інші обмежують конотацію лише тими елементами змісту (асоціативними, контекстуальними, прагматичними тощо), що додаються до слова в мовленні [19, с. 2].